

A legmélyebb kín, ahogy a legmagasabb emelkedettség is – szótan. Nemzés és fogamzás túl van a nyelven. A tett önmaga által beszél. A legmélyebb érzelem, a legerősebb meghatottság – mindezek megráznak és pusztá hangokká

52 Karl Wolfskehl*

oldódnak. De mikor lobban lángra, miként alakul, hol lesz uralkodóvá a szó?

AZ IGAZI SZÓ

(Pünkösdi elmélkedés)

Nem úgy tűnik, mintha minden valóságos elhagyta volna saját helyét, mintha önmaga helyett valamiféle eszköz vagy visszfény lenne csu-

pán, valami köztes dolog, egy árnyék, mintha a szó folyton csupán „kísérőszó” lenne? Amivé lennie nem kellene? Néma természet, a teremtmény őskiáltása, csillagos ég és ár-arály, vajon mindezek nem a végső, legteljesebb érvényű, leginkább megmásíthatatlan és legérthetőbb valóságok, a „legbeszédesebb” valóságok a maguk kiáradásában és tartalmában, s vajon az ember, aki e hatalmak gyermeke és utolsó sarja, nem csupán a csendben, a szemlélés hallgatag mélységében lesz egészen önmaga? Még egyszer: miként születik, hol jut uralomra a szó?

Gyakran a legkiválóbbak, sőt egész korszakok viselik magukon eme kérdések súlyát, kérdéseket, melyek mindig áradatként tolnak elő, mikor a szavakat a kiüresedés fenyegeti, mikor testük aszottá vagy nyálkássá lesz, mikor héjakká lesznek vagy pusztá vázzá. Ezek aztán mindig amaz idők is, amelyekben a rendek elkopnak vagy szétrepednek, amelyekben az egyén bármit megtehet és mindent magának tulajdonít és ugyanakkor – nem, nem ugyanakkor, hanem éppen eme túlburjánzó egyéniesülés kedvéért a legtökételesebb szolgává lesz. Minden másnál inkább ezek azok az idők, mikor a szellem saját mivoltától szenvedve tébolyulttá lesz, s magába forduló bizalmatlanságában talán gyűlöli is önmagát. Túl sokáig tekintett elégűlten önmagára, ezzel pedig – titokzatos törvény! – alábukott valódi, teremtő és fénylő zenitjéről, olyanná lett, akár egy üres mechanizmus vagy vétek, véltlen, pusztá eszköz, vagy merő öntükrözés, önistenítés, vagyis – helyesen értve – árnykép és kísértet.

Az ilyen korokban elhervad a szó. Megkövül vagy darabokra hull. Pusztá hangalakként, tartalom nélküli erőtlen jelként süllyed önmaga alá, vagy a mindennapok merő szükségletévé szikkad. Az élet mintha messze, a távolba húzódna.

De nem áll-e ott a szó a dolgok és lények őскеzdetén? Nem szóként nyilatkozott-e meg a teremtés első tette? Nem így *szólt* Isten: Legyen világosság!?! Ahogyan itt és az ősi tanításokban és kinyilatkoztatásokban is

gyakorta még, vagy bárhol is kerüljön gyümölcsöző közelségbe az isteni misztérium az emberhez, jelen van e tudás szó és esemény, szó és dolog benső egybeszövődéséről. Olyan, mintha a formátlan erők úgy tolnának a szavakhoz, a saját szavaikhoz, akár egy forráshoz, mintha csak a szó által mindjárt alakot is nyernének. És csupán az embernek adatott meg e szót irányítani, mozgósítani, neki adatott meg a szó által megváltani, minden teremtett közül egyedül neki. Bizonyos, hogy nem pusztá hasonlat, mikor az állatok és növények nyelvéről beszélünk, mikor megszólít bennünket az elemek háborgása vagy békéje – azonban mindegyik saját lefolyásának, saját vágyának, saját mozgásának ígézetében és körében marad, csupán önmagát képes kibontani és kifejezni, olyan marad, akár a keringő véráram lüktetése és kiáradása. Csak az embernek jut osztályrészül és csak ő tud élni azzal, hogy hatalmat gyakoroljon a szóval, hogy a szó által határokat vonva elkülönítse azt, ami az itt és az ott, az egyik és a másik, sőt, hogy szemlélje és a szó által alapozza meg önmagát. Úgy, miként a bibliai teremtéstörténet mélyértelmű felismerésében áll, hogy Isten minden teremtménynek az utolsóként teremtett által, Ádám által adott nevet, az ember által, mert az ő feladata lett vezetni őket, s általa nyerték el végleges helyüket. S valóban így maradt ez minden időben. Az ember világa a szó világa. Hogy egységes kozmoszt látunk, hogy valamely sokféleség számunkra tagolttá lesz és – rendről rendre emelkedve – együtt rezonál, az a szó kegye és adománya. És még ma is, amikor a szó őszereje kimerülni látszik, minden, egyszerűen minden, amit csak közvetlenül tenni, megragadni vagy átélni vélünk, minden hallgatagság, egészen a testi valóság némaságáig, a végső rándulásig vagy túlárado lelkesedésig, minden, ami csak felmerül bennünk, a szóból születik, még ha többé már nem is tudunk erről. Mindaz, „amire nincsenek szavak”, a kimondhatatlan maga, a szótól látszólag érintetlen, a szavak nélküli ujjongás vagy sóhaj: feloldhatatlanul tolul a szó felé vagy vonja ki magát alóla, s akár szökve előle, akár keresve azt, élénken vagy homályosan, átokkal vagy ígézetel, elkerülhetetlenül az ember nagy és végső sorsának, a szónak a hatalma alatt áll.

Korunk számára semmi sem oly hihetetlen, mint ez az ígézet, mint az igazság, hogy az ember minden tudásának, egészen a legtünékenyebb és legközvetlenebb valóságokig elhatoló világészlelésének is a szó a forrása, a szó, amelyről persze már sejtelve sincs, amely már nem szolgálja őt és többé már nem segít. Mert ami hiányzik belőle, ami számára már nem nyilvánvaló, s amit az aggodalmaskodás vagy arcátlanság leplei mögött többé már nem ismer fel, az az *igazi szó*! Vakon és feldúltan kutatunk „összavak” vagy új szavak után, mert becsaptuk magunkat az igazi szó teremtoiségével. Soha nem volt ősnyelv, amely egyetlen kor, egyetlen emberiség, egyetlen hely egyszeri

és messzire ható alkotó tettének eredménye lett volna. És lehetetlen nyelvet csinálni, szándékosan és önkényesen szavakat, fogalmakat, dolgokat összekaparni és egyberagasztani. Mert minden igazi teremtő mozzanathoz hasonlóan a nyelvnek sincsen sem vége, sem kezdete. A nyelv a szüntelenül megújuló, szüntelenül a maga előszőriségében megmaradó (vagyis helyesen értve: elmúlhatatlanul ősnyelvi) megtestesülése a minden földi történés javára csak és egyedül az emberben működő isteni elhivatottságnak. Persze vannak korok, amikor isten hasonlóságának göggyében az emberiség az istenközelségről megfeledkezik, éppen amikor a nyelv eltorzul és a szó élettelen lesz.

Az igazi szó azonban újra és újra kiszabadul a halott zaj és hordalék tömegéből. Ki formálja meg, ki az, aki megérzi, kinek az oldalára áll? Mikor Jean Paul valahol azt mondja, hogy egyetlen kor sem szorul rá jobban a költőre, mint amelyik a leginkább nélkülözhetőnek véli őt, akkor egészen a válasz küszöbéig vezet el bennünket. Természetesen a „költő” kifejezését nem szabad annak a foglalkozásszerűen űzött tevékenységnek a jelentésével felruházni, amellyel azt ma szokássá vált megtölteni. Nem mindenki költő, aki kedvesnek és magához illőnek tartja, hogy érzéseit szavakba öntse, vagy szavakban adjon vissza élményeket, hogy eseményeket szavakkal rögzítsen, utánozzon vagy magyarázzon. Mert a költő szavai nem életet vagy érzéseket fognak fel, nem sorsokról beszélnek vagy adnak hírt, s nem is valamiféle emelkedett, szívhez szóló nyelvként él. Bizonyos, hogy e szavak csak a legerősebb, legizibb és legbensőségebb elevenség termőtalaján fakadhatnak, bizonyos, hogy az emberiség köre, annak teljessége, gyökereinek, anyagának és ősalapjának mélysége az, amelyből e szavak növekednek és alakulnak, a költő szavai, az igazi szavak. Azonban ebből az ősalapból táplálkozva, sőt merítve belőle, mégsem öltik fel ennek jellegét, mégsem lesznek képmásai. Az igazi szó önmagából él, olyan képződmény, amely teljességgel önmagába zárt, önhatalmú, öntörvényű, s megvan benne az az erő, amely a minden fogalmiságot megelőző megismerés, az igazi megismerés sajátja, ahogy megvan benne a lelkek fölötti hatalom is. Nem mindenki képes arra, hogy érzékelje, de aki meg tudja hallani, annak számára az igazi szó éppen a bizonyosságot adja, feltárja előtte azt, ami felé eddig homályosan űzte, megajándékozza azzal, hogy önmagává teszi, hogy egybefonja saját sorsával és megadja valódi szabadságát azáltal, hogy a bennünk és rajtunk kívül működő kötelek átélését és szeretetét hozza el neki. Mert az igazi szó mindig a maga előszőriségében és szüntelenül újként hordozza magában a világegész teremtésének legmaradandóbb rajzolatát, ahogy mindig is a szent ritmus hordozója marad. És legyen akár magányos kiáltás és jeladás, akár egyszerű mondás vagy tágasabb építmény, egy költemény – mindig az a megbonthatatlanul és bensőleg egybeszövött egész marad, ami: „a szó”! És, hogy meg

fényesebben ragyogjon vértje a kor sötétjében: az igazi szó nem csíráként rejti magában a tettet, hanem úgy, mint ami máris véghezvitetett, mint ami a megtörténtnek, következménynek, visszhangnak és tanúságnak is anyagát adja. Nem az események barbár, teljesen értelmetlen tömege teszi a világtörténetet. Az olykor összetorlódó, máskor szétforgácsolódó erő 55 kaotikus mozgásának undort vagy borzalmat kellene keltenie, ha az emberiség nagy szónokai újra és újra nem mondták volna el, hogy mivégre is ez az egész, s ha minden földinek a szelleme és ideája bennük nem szóként testesült volna meg.

Mert önmaguk által az emberek semmit sem tudnak, a rövid életűek, a vaksággal vertek, a hajszoltak: újra és újra el kell *mondani* nekik, mi az, ami történik, el kell hatolnia hozzájuk a szónak, amely nem tőlük származik. De akár kinyilvánítottként hangzik majd fel, akár új világosságként árad föléljük: újra és újra megtörténik, s valahányszor csak igazán szükség van rá. S akkor felkelnek majd, a valóban megrendültek, s mindazt hirdetik, ami kinyilvánított és a világosság lámpásaiként bennük a szó eleven hanggá lesz. És akkor az emberiség egy új köre emelkedik majd fel, egy új sors, egy új szövetsége öröklétnek és időnek.

(Fordította: Palkovics Tibor)

* Karl Wolfskehl, a George-kör egyik legjelentősebb költője, írója Darmstadtban született 1869-ben. Ifjúkori éveiben főként Ibsen, majd Nietzsche és Bachofen volt rá nagy hatással. 1892-ben ismerkedett meg Stefan George korai műveivel, nem sokkal később pedig magával a költővel is. Ez a találkozás saját bevallása szerint egyfajta második, szellemi születését jelentette, amely egész további életét és művét meghatározta. Hugo von Hoffmannsthalnak írott levelében erről így fogalmaz: „Ez az örök alapélmény az, amelyen életem építményének minden egyes köve nyugszik...” 1894-től a George által alapított *Blätter für die Kunst* főmunkatársa lett, itt jelentek meg versei és költői prózái mintegy huszonöt éven át. Zsidó származása miatt 1934-ben Olaszországba, 1938-ban pedig Új-Zélandba emigrált, itt hunyt el 1948-ban. A fordítás alapjául szolgáló írás: Karl Wolfskehl: *Das rechte Wort*. In *Bild und Gesetz*. Deutsch-Schweizerische Verlagsanstalt, Berlin/Zürich, 1930. 141-145. (A ford.)

Új Forrás 2021/4 – Karl Wolfskehl: Az igazi szó (Punkósdai elmélkedés)

